

KNIHOVNY A ZPRACOVÁNÍ OSOBNÍCH ÚDAJŮ

Jiří Maštalka, Úřad pro ochranu osobních údajů

1. Úvod

Stávající zákon č.101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č.101/2000 Sb.“) je obecným právním předpisem upravujícím zpracováním osobních údajů. Jeho přímou aplikovatelnost může vyloučit pouze existence speciální právní úpravy. Jelikož ovšem stávající zákon č.257/2001 Sb. o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), v platném znění žádná speciální ustanovení týkající se zpracování osobních údajů na úseku knihovnictví neobsahuje bude třeba, abychom dostáli tématu obsaženému v názvu, v následujícím textu zohlednit především zákon č.101/2000 Sb.

Podotýkám však, že v souvislosti s tímto článkem ponecháme stranou skutečnost, že ochrana osobních údajů je jednou z důležitých součástí tzv. *acquis communautaire*, představovaného především Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 95/46/ES ze dne 24. 10. 1995 o ochraně jednotlivců v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a dále Úmluvou Rady Evropy č.108/1981 o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat jejichž reflexe v domácím právním řádu je podmínkou pro členství v EU. Principy posledně citovaných dokumentů jsou obsaženy právě v zákoně č.101/2000 Sb.

2. Pojem zpracování osobních údajů

Obecně připomínám, že má-li být režim č.101/2000 Sb. aplikovatelný, musí se jednat o zpracování osobních údajů. V první řadě si proto musíme ujasnit, zda předmětem naší činnosti je osobní údaj. Pro definici tohoto pojmu je klíčové, že příslušná informace se týká alespoň určitelné fyzické osoby. Tedy především je třeba znát určité identifikátory této osoby. Za dostatečné identifikátory považujeme plné jméno, datum narození a adresu, dále tímto identifikátorem může být podobizna, rodné číslo anebo biometrické prvky jako otisky prstů a DNA apod.

O významu těchto identifikátorů svědčí i to, že jsou předmětem v současné době stále se šířícího trestného činu „krádeže identity“. Pojem osobní údaj však jimi není zdaleka vyčerpán. Smyslem identifikátorů je umožnit kontaktování příslušné fyzické osoby, aniž by ovšem o této osobě

příliš dalšího prozradily. Jsou tak vlastně jakýmsi klíčem anebo možná lépe pojítkem k dalším údajům o této osobě jako např. o jeho majetkových poměrech, čtenářském kontu apod.

Osobní údaj tvoří určitý souhrn dvou výše zmíněných typů dat. Nicméně jednoznačná linie mezi nimi neexistuje. Např. adresa bydliště v některých komunitách vypovídá mnohé o sociální identitě, v jiných případech zase může být dobrým identifikátorem i údaj o rasovém původu příslušné osoby.

Osobní údaj, jak ovšem bylo uvedeno již výše, musí být zpracováván. Na tomto místě pak zcela logicky vzniká otázka co je zpracováním. V zásadě se za tuto činnost považují jakékoli operace nebo soustava operací, které správce nebo zpracovatel provádějí s osobními údaji, a to automatizovaně nebo jinými prostředky. Za takovouto operaci se považuje např. shromažďování, zpřístupňování, úprava, blokování apod. Pokud bychom ovšem aplikaci tohoto pojmu prosazovali zcela důsledně, dospěli bychom ke střetu s ustanoveními občanského zákoníku upravujícími ochranu osobnosti. Je totiž možno prohlásit, že předmětem těchto občanskoprávních ustanovení vlastně není nic jiného než osobní údaj. Definice zpracování a tedy de facto i působnost zákona č.101/2000 Sb. se tak omezuje na systematickou činnost s osobními údaji respektive na jisté vedení upořádané databáze, evidence, informačního systému, registru atp. umožňující relativně jednoduché vyhledání příslušné informace (viz ustanovení § 4 písm. e/ zákona č.101/2000 Sb.). Ojedinelé nakládání s osobními údaji např. ve formě jednorázového verbálního projevu týkajícího se fyzické osoby tak bude podléhat pouze občanskoprávním ustanovením. Toto plně koresponduje i se skutečností, že právní úprava představovaná zákonem č.101/2000 Sb. je v zásadě mnohem přísnější a vázat ji i k posledně citovaným případům by bylo z věcného hlediska značně problematické.

Z ohledem na výše uvedené a na základě svých zkušeností mohu konstatovat, že knihovny zpracovávají osobních údaje především o svých čtenářích a o svých zaměstnancích. V dalším textu se ovšem zaměříme na první z výše uvedených případů.

3. Účel zpracování osobních údajů

Nejprve se ale musíme věnovat problematice stanovení účelu zpracování osobních údajů, což je jedna z klíčových povinností při zpracování osobních údajů a bez jejího splnění je plnění dalších je prakticky nemožné. V této souvislosti připomeňme, že údaje je možno shromažďovat pouze v rozsahu nezbytném pro naplnění stanoveného účelu. Platí zásada, že rozsah zpracovávaných osobních údajů musí být vzhledem ke stanovenému účelu minimalizován resp. opačně, rozsah zpracovávaných osobních údajů

nesmí přesahovat stanovený účel. V souladu s tímto účelem je třeba stanovit způsob zpracovávání osobních údajů, lhůtu po níž lze osobní údaje uchovávat a nelze sdružovat osobní údaje shromážděné k rozdílným účelům tedy překračovat stanovený účel zpracování.

Pokud se tedy vrátíme k problematice osobních údajů o čtenářích, je možno konstatovat, že účelem tohoto zpracování je jistá ochrana knihovního fondu. K tomuto účelu je nezbytné především čtenáře identifikovat, a to vedením údajů o plném jménu čtenáře, jeho bydlišti a datu narození, eventuelně obdobných údajů o jeho zákonných zástupcích. S těmito daty se pak pojí údaje o jeho absenčních výpůjčkách případně dalších závazcích vůči knihovně (např. o neuhrazených poplatcích). Třeba podotknout, že v uvedených souvislostech není k identifikaci nezbytné uvedení rodného čísla. Tento fakt plně koresponduje i se skutečností, že knihovna nemá umožněn vstup do žádného z registrů státní správy zejména do evidence obyvatel vedené podle zákona č.133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a o rodnych číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů.

Účelem zpracování osobních údajů o čtenářích je, jak už bylo vysloveno výše, ochrana majetku knihovny. Údaje tedy bude možno využít např. pro řádné vymáhání těchto pohledávek (viz též dále). Za překročení takto stanoveného účelu by bylo možno považovat i postoupení příslušné databáze pro účely přímého marketingu. Je možno se zmínit o v poslední době několikrát zmíněném podílu knihoven na boji proti terorismu. Zde je možno konstatovat, že údaje o čtenářích nepochybně je možno zpřístupnit orgánům činným v trestním řízení je-li to nezbytné k plněním jejich úkolů podle zvláštních právních předpisů (viz např. zákon č.283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů). Těmito úkoly ovšem je třeba rozumět boj proti trestné činnosti a nikoli jakási kontrola smýšlení čtenářů.

Dále lze odvodit, že lhůta pro držení těchto údajů by měla v zásadě korespondovat s dobou trvání závazku resp. řádného vymáhání této pohledávky.

Na závěr této kapitoly pak je nutno víceméně znovu podtrhnout jeden z hlavních rysů zákonů o ochraně osobních údajů, totiž ten, že vyžaduje jistý samostatný, dlouhodoběji promyšlený postup osob zpracovávající osobní údaje. Předmětná ustanovení tak vesměs nabízí různé praktické varianty řešení, z druhé strany však jejich plnění nelze omezit na žádné jednorázové akce případně vyhovění jakýmsi formálním podmínkám. A to jak se zatím ukazuje, je jedním s klíčových problémů aplikace všech zákonů na ochranu osobních údajů.

4. Právní titul pro zpracování osobních údajů

Zákony na ochranu osobních údajů vychází ze zásady, že právo nakládat s osobními údaji primárně náleží osobám k nimž se tyto osobní údaje vztahují (subjektům údajů) a nikoli osobám, které tyto osobní údaje drží. Hodláme-li tedy zpracovávat osobní údaje našich bližních a již jsme dokázali stanovit účel zpracování osobních údajů musíme k této činnosti získat řádný právní titul.

Tímto je především získání souhlasu subjektu údajů. Tento souhlas bývá spojený s určitými náležitostmi ohledně obsahu anebo informovanosti. My si však nejprve povšimneme jiného problému. Přesněji řečeno, prakticky se jedná o to, zda nebo do jaké míry může být vyslovení souhlasu využito i k prolomení ostatních institutů podle zákona na ochranu osobních údajů. Tedy např. zda je možno prostřednictvím souhlasu dosáhnout toho, aby osobní údaje byly zpracovávány, aniž by byl stanoven účel tohoto zpracování. Na výše nastíněnou otázku je nutno odpovědět tak, že takováto negace je zcela nepřípustná. To souvisí i se skutečností, že ochrana osobních údajů je nedílnou dimenzí ústavně garantovaných práv na ochranu soukromí. Ustanovení vymezující udělení souhlasu proto je nutno chápat jako paralelní vůči ostatním zde zavedeným povinnostem při zpracování osobních údajů. Možno ještě připomenout, že tyto povinnosti jsou vyjádřeny i v rámci ustanovení zakotvujících jakési řádné resp. „fair“ jednání při zpracování osobních údajů (viz např. ustanovení § 10 a § 5 odst. 1 písm. g/ zákona č.101/2000 Sb.) Tím máme na mysli např. ustanovení nepodmiňovat poskytnutí určité služby (např. knihovnických služeb) souhlasem ze zpracováním osobních údajů k jiným nesouvisícím účelům (např. pro účely přímého marketingu). Totéž se pak týká i vyžadování rodného čísla, které je možné v uvedených souvislostech užívat pouze se souhlasem čtenáře.

Nicméně pozice souhlasu se zpracováním osobních údajů nemůže být absolutní. Lze si představit celou řadu situací, kdy by udělení souhlasu bylo v přímém rozporu se zájmy subjektu údajů. Zároveň by však bylo v rozporu s veřejným resp. obecně respektovaným zájmem, pokud by legislativa takovémuto užití osobních údajů bránila. Zákon č.101/2000 Sb. totiž rozhodně nelze pojmát jako nástroj ochrany nepoctivců před spořádanými občany.

Dalším právním titulem, kdy souhlas není nezbytný tak je zpracování osobních údajů k plnění úkolů podle zvláštního zákona. Zde lze připomenout výše již uvedené zpracování osobních údajů pro plnění zákonem stanovených úkolů Policie ČR, které rozhodně nemůže být založeno na souhlasu subjektu údajů. Osobní údaj ale lze bez souhlasu zpracovávat kupř. i k zajištění plnění ujednání smlouvy. Na tomto místě si připomeňme, že vztah mezi čtenářem a knihovnou je jistým specifickým smluvním vztahem. Jedná-li se tedy o poskytování běžných knihovnických služeb, není třeba

žádné specifické klausule souhlasu. Tato by ovšem byla nezbytná v překročení tohoto rámce, např. pokud by kompletní soubor údajů o čtenáři měl být předán jinému správci pro účely přímého marketingu.

Je ovšem třeba vědět, že osobní údaje pro účely přímého marketingu lze v omezené míře užít i bez souhlasu čtenáře (viz ustanovení § 5 odst. 5 až 9 zákona č.101/2000 Sb.) stejně tak lze bez souhlasu subjektu údajů osobní údaje zpracovávat i pro ochranu práv jiných osob apod.

U posledně jmenovaného případu se však na závěr této kapitoly poněkud zastavíme, neboť zde vzniká nebezpečí příliš extenzivních výkladů. Takový může být způsoben třeba prioritním pohledem na čtenáře jako na budoucího dlužníka knihovny a takto zapříčiněnou snahou o výpůjčce ihned informovat všechny kolegy knihovníky. Stejně tak je nezbytné si opětovně ujasnit, že cestu k vymození pohledávky je třeba hledat u soudu nebo jiných kompetentních orgánů a nikoli prostřednictvím zveřejnění seznamu závadových čtenářů ve veřejných prostorech knihovny.

Ale pojďme po pořádku. Především je nutno poznamenat, že podobně jako v případě souhlasu se zpracováním osobních údajů i zde v neztenčené míře platí ostatní pravidla pro zpracování osobních údajů. Především je nutno stanovit legitimní účel zpracování osobních údajů a tomu odpovídající prostředky.

Abychom ovšem nebyli zcela akademičtí je možno konstatovat, že nasazením videotechniky, a to i rámci knihoven lze určitě zamezovat poškozování majetku resp. eliminovat důsledky této anebo jiné obdobné nekalé činnosti. To samo o sobě svědčí aplikaci příslušného ustanovení zákona č.101/2000 Sb. Podotýkám, že o poněkud jinou právní situaci se jedná pokud je příslušná činnost provozována v rámci plnění úkolů uložených zákonem (toto připadá v úvahu např. v rámci plnění úkolů policie).

V této souvislosti však je nutno nejprve objasnit jinou otázku. Jedná se o problém, zda jsou dány základní předpoklady pro aplikaci zákona č. 101/2000 Sb., tedy přesněji řečeno jedná-li o systematické operace s osobními údaji. Základní podmínkou systematické činnosti je, aby pořizované záběry byly zaznamenávány a uchovávány pro další použití. Bez splnění tohoto předpokladu se nepochybně bude jednat nanejvýš o nahodilou činnost s osobními údaji, která nespadá pod režim zákona č.101/2000 Sb. Tím ale rozhodně nemusí být vyloučena působnost jiných předpisů např. občanského zákoníku upravujícího ochranu osobnosti.

Poněkud složitější však může být otázka, zda se v rámci probíraného případu jedná o osobní údaje. Zde je v první řadě nutno zmínit v kap. 2 připomenutou definici. Podle ní osobní údaj musí alespoň umožnit identifikaci příslušné fyzické osoby. Na tomto místě nutno předeslat, že pokud by určení této osoby bylo zcela vyloučeno, pak se sice o osobní údaj opravdu

nejedná, zároveň však bude zřejmé, že instalace zařízení pro výše uvedené účel by tím sama o sobě vlastně postrádala jakýkoli smysl. Pro naplnění pojmu osobní údaj totiž nepochybně postačí, pokud tato osoba, jejíž podobizna byla zachycena, bude známa v rámci určitého pracoviště nebo lokality.

Rozhodně však určení zobrazených osob nebude vždy možné. Stejně tak nepochybně velmi často k žádnému přehrání záběrů a tím k identifikaci zobrazených osob ani nedojde, a to z důvodů absence jakékoli zjištěné újmy. V těchto případech se samozřejmě o osobní údaj nejedná. Tím se sice evidentně vylučuje aplikace zákona č.101/2000 Sb. nikoli však jiných výše již částečně připomenutých předpisů. Nicméně k identifikaci osoby může dojít v kterémkoli okamžiku údobí po němž jsou záběry uchovávané. Na takovýto záběr tedy je nutno po celou dobu uchovávaní nutno pohlížet jako na potenciální osobní údaj.

K vlastnímu splnění povinností při zpracování osobních údajů podle principů zákona č.101/2000 Sb. však je třeba splnit zhruba následující podmínky:

V prvé řadě je třeba stanovit legitimní účel, k němuž mohou být předmětné záznamy využity. O této záležitosti jsme se již zmiňovali v úvodu této pasáže. V této souvislosti tedy je možno doplnit, že k přehrávání záběrů a identifikaci osob by mělo dojít pouze v přímé návaznosti na zjištění určité újmy.

Monitorování pak nelze připustit v prostorách určených k provádění ryze soukromých úkonů (např. toalety, šatny apod.). Zde zřejmě jednoznačně převažuje zájem na ochranu soukromého nebo osobního života. Z druhé strany však správce může, např. v rámci šatny, vyčlenit prostor určený k převlékání, v němž monitorovací zařízení instalována nebudou. V tomto případě lze souhlasit se snímáním záběrů v místech, kde jsou umístěny skříňky k uschovávaní osobních věcí.

Na monitorování třeba předem upozornit (např. viditelně umístěným nápisem).Dále musí být pořízené záznamy účinně chráněny před zneužitím. Konečně pak je třeba stanovit lhůtu pro jejich likvidaci. Ta může např. korespondovat s termínem v němž by mohlo dojít k odhacením jednání k jejichž potírání bylo záznamové zařízení instalováno a následně restituci těchto následků.

Celkově proto lze žádat, aby správce tedy v tomto případě knihovna vydal určitou instrukci z níž zřetelně vyplývá, komu mohou být záznamy zpřístupněny a kdo je odpovědný za provoz zařízení a nakládání s pořízenými údaji.

5. Bezpečnost osobních údajů

Ustanovení § 13 zákona č.101/2000 Sb. správčům ukládají přijmout opatření, aby nemohlo dojít k neoprávněnému nebo nahodilému přístupu k osobním údajům, k jejich změně, zničení či ztrátě, neoprávněným přenosům, k jejich neoprávněnému zpracování, jakož i k jinému zneužití osobních údajů. Je ovšem jistý problémem, jak uvedený stav prakticky zajistit.

Pokusme si proto tuto záležitost alespoň poněkud přiblížit. Především je nutno konstatovat, že je třeba rozčlenit ji do dvou rovin, a to technické a organizační. Dále, s přihlédnutím k běžnému chodu věcí, je třeba si upřesnit že tuto povinnost nelze chápat absolutně. Jinak řečeno osobní údaje je nutno zajistit proti rozumně předpokládaným rizikům, jejichž eliminace je v rámci reálných možností správce.

Z hlediska technického tak je nezbytné vytvořit jistou kvalifikovanou překážku proti neoprávněnému přístupu k osobním údajům. Jedná se např. o to, aby kartotéky nebyly dislokovány na ve veřejně přístupných prostorech, resp. v místnostech do nichž lze vniknout bez vynaložení mimořádného úsilí. V případě počítačového zpracování by osobní údaje měly být chráněny vstupním heslem atd.

Dále pak bude potřeba vytvořit jistou ustálenou organizační strukturu v jejímž rámci bude jednoznačně vymezena odpovědnost za zpracování osobních údajů, tedy především za jejich pořizování, aktualizaci a výdeje. Je totiž z podivem, jak zejména v rámci velkých institucí se k této činnosti téměř nikdo nehlásí. Z tohoto důvodu, jak ostatně ukládá i zákon č.101/2000 Sb. je třeba zabezpečit přijetí interního provozního řádu.

6. Závěr

Tolik tedy něco krátce k aplikaci zákona č.101/2000 Sb. na úseku knihovnictví. Nyní už zbývá jen prostor k vyslovení jistého subjektivního názoru autora těchto řádků. Domnívám se totiž, že zavedení předmětných pravidel by bylo vysoce důvodné i v případě neexistence zákona na ochranu osobních údajů. Každý krok naznačeným směrem by totiž nepochybně byl i příspěvkem k zajištění vyšší úrovně důvěryhodnosti všech osob, které se zpracováváním osobních údajů zabývají i jakýchkoli jejich aktivit. A to rozhodně je hodnota, která by neměla být opomíjena.